

Csatári Bence

A könnyűzenei műsorszervezés árnyoldalai az új gazdasági mechanizmusban¹

A pártállami rendszerben a könnyűzenei élet minden szegmensét monopolszervezetek uralták, ez volt jellemző a populáris élőzenei produkciók belföldi szervezésére is, amit hivatalosan az Országos Rendező Iroda (ORI)² hajtott végre. A különbség mindössze annyi volt a többi egyeduralkodó állami céggel szemben, hogy Magyarország mintegy 3200 településére lehetetlen volt mindenhová koncertet szervezni egy, az idők folyamán változó létszámú, de még 1988-ban is mindössze 58 fővel – előtte pedig még ennél is jóval kevesebb munkatárssal – működő szervezettel.³ Ezért kialakult egy hallgatólagos megállapodás, amely szerint az ebben a műfajban tevékenykedő művészek maguknak is szervezettek fellépéseket, illetve igénybe vehették olyan kollégáik szolgáltatásait, akik elsősorban nem a muzsikusi, hanem a szervezői erőnyeiket csillogtathatták meg. Kizárólag ennek eredményeként valósulhatott meg, hogy országsszerte viszonylag elegendő koncert jutott a közönségnek, s ennek a „szürke zónának” köszönhetően jutottak el az országos sztárok is a kisebb falvak művelődési otthonaiba.

Az ORI a hatvanas évek közepén több mint 3000 műsorengedélyt adott ki évente, de alig változó létszámmal ezt a teljesítményt nem tudta növelni. Ugyanakkor az ORI-nak gondoskodnia kellett „az engedélyezett műsorok tartalmi vonatkozású figyelemmel kíséréséről”, azaz a cenzúráról is, ami kihatással volt a működési engedélyek kiadására, valamint a fellépések jóváhagyására is. Az 500 főnél kevesebb embert befogadni képes művelődési házakban azonban 1975. január 1-től már nem kellett külön az adott alkalomra rendezési engedélyt kérni, ugyanis a 3/1974. (XII. 14.) KM rendelet alapján ezt a szerepet a helyi tanácsok művelődésügyi osztályai vették át.⁴ Az engedélyezési illetéket, amelyet az ORI szedett be a játszási helyekről, az idők folyamán egységesebbé igyekeztek

¹ Az új gazdasági mechanizmusról lásd: Rainer M., 2013: 40–44.; Varga, 2018.

² Az Országos Rendező Iroda (ORI) 1958 és 1991 között működött belföldi koncertszervező monopólcég volt, az Állami Hangverseny- és Műsorigazgatóság jogutódjaként jött létre. Kronológiai sorrendben Lakatos Éva, Keszler Pál, Bali György, Bulányi László és Gál Iván igazgatóként, majd a rendszerváltáskor Gödöllői Lajos kormánybiztosként állt az élén. Mint cenzurális intézmény kiadta a működési engedélyeket, amennyiben az ORI-vizsgákon megfelelték a művészek, illetve megállapította a fellépti díjukat. A zenészeket tudásuk alapján A, B, C és D kategóriákba sorolta, amely egyúttal meghatározta fizetésüket is. A koncerteket egyrészt az ORI maga szervezte a vele szerződésben álló zenészeknek, másrészt a muzikusok által lekötött koncerteket előzetesen jóvá kellett hagynia. A témáról lásd bővebben: Csatári, 2013: 31–44., Csatári, 2021a: 843–883., Csatári, 2021b: 46–55., Jávorszky–Sebők, 2005: 107–108., Szőnyei, 2018.

³ MNL OL XXVI-I-67 39. d. Beszámoló az ORI 1988. áprilisi személyzeti-munkaügyi tevékenységéről.

⁴ Művelődésügyi Közlöny. XIV. évf. 23. sz. 1975. december 4. 827.

tenni: a műsor látogatottságához igazodóan három-négyféle összeget helyezett kilátásba 1966-ban a Művelődésügyi Minisztérium.⁵ Ezek a momentumok azonban nem befolyásolták azt a tényt, hogy az ORI a Kádár-rendszer egészében kimondva-kimondatlanul rá volt szorulva a magánszervezésű könnyűzenei műsorokra, ha azt akarta, hogy országos lefedettségű produkciók jöjjenek létre, s emiatt kénytelen volt egyfajta kompromisszumot kötni monopóliumát illetően.

Az ORI levéltári iratanyaga

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) található az ORI által 1960 és 1991 között keletkeztetett irategyüttes, összesen 35,85 iratfolyóméter mennyiségben, amelyből 4,65 iratfolyóméter (93 kötet) a segédkönyv. Maguk az iratok 31,2 iratfolyómétert tesznek ki és 260 kisdobozban helyezték el őket a HU-MNL-OL-XXVI-I-67 jelzet alatt a kulturális intézmények iratai között. 2018 januárjáig a levéltár Hess András téri épületében voltak kutathatók, jelenleg (2023) a XI. kerület Daróczi utca 3. szám alatti kutatóteremben hozzáférhetőek. Az iratanyag korlátozás nélkül kutatható.⁶ A forráscsoport többféle szisztéma szerint is megközelíthető, egyrészt évkörök, másrészt tárgyi csoportok rendjében, amelyek nagyrészt rávilágítanak az ORI kultúrpolitikában betöltött szerepére, valamint a mindenkori kulturális kormányzattal folytatott kapcsolatára. Természetesen fellelhető köztük egyebek mellett az ORI alapító okirata, illetve szervezeti és működési szabályzata is, de az igazgatói és a gazdasági utasítások ugyanúgy, mint a jogi és titkársági anyagok, a létszám- és alpbér-nyilvántartás, az Igazgatási Osztály levelezése, rendőrségi vizsgálati anyagok, ideiglenes játszási engedélyek, SZOT és SZTK adatszolgáltatási nyilvántartások, az ORI-vizsgák iratai, de még a szintén cenzúra alá vetett konferanszié szövegblokkok is. Ugyancsak szerepelnek az ORI-dokumentumok között a működési engedélyek nyilvántartásai, a letiltásokkal kapcsolatos levelezések, a fellépti díjak változásairól szóló értesítések, a nyugati határsáv használatához szükséges adatok bizalmas iratai, statisztikai beszámolók és kimutatások, mérlegbeszámolók, költségvetések, peres ügyek, a budapesti, a vidéki, továbbá a balatoni és az elmaradt előadások iratai, de még a Táncdal- és Sanzonbizottság⁷ ide vonatkozó jegyzőkönyveinek

⁵ MNL OL XIX-I-4-c 129082/b-VI-1966.

⁶ <https://www.elevertar.hu/kereses?&selectedTab=structure> (A megtekintés ideje: 2022. december 16.)

⁷ A Táncdal- és Sanzonbizottságban hivatalból helyet foglalt az ORI egyik küldöttje, jellemzően az igazgatója, ha ő nem ért rá, akkor a gazdasági igazgatója vagy a művészeti, valamint igazgatási osztályának vezetője, de ugyanígy szerepet kapott benne a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat, a Zene-műkiadó, a Nemzetközi Koncert Igazgatóság, az Országos Szórakoztatózenei Központ, a Szerzői Jogvédő Hivatal, illetve a Magyar Rádió és Televízió, valamint a Magyar Írószövetség delegáltja. A plénomot 1959. június 1-én hozta létre a Művelődésügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozó Színházi és Zenei Főigazgatóság utasítása. Tagjait a kormányzat által felügyelt zenei intézmények esetében a művelődésügyi miniszter, a rádió és a televízió esetében pedig a Magyar Rádió és Televízió elnöke nevezte ki. A bizottságot eredetileg az Állami Hangverseny Igazgatóság alá rendelték. MNL OL XIX-I-4-ff 50. d. 49936/1959. A sanzonbizottságba 1959. szeptember 1-től a zenei szak-szervezet delegáltja is bekerült, ekkortól a tagok tiszteletdíját a Művészeti Szakszervezetek Szövet-

egy része és – főleg a rendszerváltás felé haladva időben – az egyes, kiemelten kezelt együttésekre vonatkozó iratok is.⁸

Az ORI dokumentumainak levéltári átvétele több lépésben történt. A Művelődési és Köznevelési Minisztérium elsőként 1996-ben adta át az 1961–1991 évkörű, 9,85 iratfolyóméter terjedelmű iratanyagot, ezt követte 2005-ben, illetve 2011-ben egy-egy újabb átadás.⁹ A legelső – akkor még sikertelen – lépések az iratanyag levéltárba adására azonban már a cég megszűntetése körüli időkben megtörténtek. Erről tanúskodik az az 1991. június 28-án kelt feljegyzés, amely szerint a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Levéltári Osztálya részéről Molnár József azt írta Berecz Aranka főosztályvezetőnek, hogy az ORI-iratok levéltári elhelyezésére „sem lehetőséget, sem indokot” nem láttak. A kormányzat részéről való merev elzárkózást megelőzte, illetve megalapozta az a szakértői vélemény, amelyet az Új Magyar Központi Levéltár egyik levéltárosa jegyzett 1991. június 21-én. Ebben leírta, hogy kollégájával, 1991. június 18-án látogatást tettek az akkor még éppen létező ORI-nál (az egykori monopolvállalat hivatalosan 12 nappal később szűnt meg),¹⁰ hogy áttekintsék az iratátadás kérdését. Itt Turcsányi Bálintnéval tárgyaltak, akit Andrásfalvy Bertalan művelődési és köznevelési miniszter bízott meg az ORI megszűntetése körüli minden teendő koordinálásával.¹¹

A kiküldött levéltáros szakértők megállapították, hogy az ORI irattárosa jóvoltából folyamatosan zajlottak az iratselejtezések, amelyek azon a napon 1986-ig bezárólag meg is történtek (jó eséllyel a következő napokban eljutottak egészen 1991-ig ebben a munkában). A levéltárosok által ekkor mintegy 50-60 iratfolyóméternyire becsült iratmennyiség javarésze gazdasági és személyzeti jellegű volt, amelyek megítélésük szerint selejtezhetőek voltak, mert nem bírtak történeti értékkel (kivéve az éves mérlegbeszámolókat és költségvetéseket). Azt is rögzítették, hogy a történeti értékű iratok – mintegy 5 iratfolyóméter – a korábbi igazgatói szobában voltak, amelyeket Turcsányi Bálintné rendszerez és selejtez majd, mert ő a tervek szerint még 1991. szeptemberig ott lesz az akkorra már nem is létező ORI épületében. Ami a legnagyobb fejtörést okozta a végelszámolás során, az a mintegy 20 iratfolyóméternyi működési engedély, amelyekért akár napi szinten is folyamodhattak az érintett művészek, ugyanis ezek birtokában akkoriban adókedvezményben részesültek. Jól jellemzi a helyzetet, hogy ekkor még fel sem merült a felszámolók részéről, hogy ezeket az iratokat beszállítsák a levéltárba, sokkal inkább azon hezitáltak, hogy azokat a művészeti szakszervezetnek vagy az akkor már működési engedélyeket is kiállító utódszervezeteknek (például az Artistaképző Intézet vagy

sége fedezte. MNL OL XIX-I-4-ff 12. d. 49962/1959. A sanzonbizottságot végül utolsó főtítkára, Zongor Árpád oszlatta fel 1985-ben az érintetteknek – így az ORI-nak is – küldött levelében, miután belátták, hogy a könnyűzenei intézmények amúgy is elvégzik cenzurális tevékenységüket. Zongor Árpád személyes közlése a tanulmány szerzőjének adott interjújában 2005. május 9-én.

⁸ MNL OL Országos Rendező Iroda – jegyzék.

⁹ Keresztes Csaba főlevéltáros, a MNL OL 1945 utáni kulturális iratai referensének 2022. november 29-i szíves közlése alapján.

¹⁰ Az ORI hivatalosan 1991. június 30-án szűnt meg. AI Jogi Főosztály. ORI dosszié.

¹¹ Ezt közvetlenül megelőzően Gödöllői Lajos állt 1989 tavaszán miniszteri biztosként az ORI élén, aki 1990 májusában már mint igazgató írta alá az ORI hivatalos leveleit. Csatári, 2021a: 843–883.

a Nemzeti Filharmónia) adják át. Turcsányiné az iratok sorsáról beszélt a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési Főosztályának illetékesével, Tóth Bélával, aki tanácsalanságában a tárca Levéltári Osztályához fordult. A két levéltáros ugyanakkor megállapította, hogy a társadalombiztosítás felé az ORI átadta a munkajogi jellegű iratokat, amelyekről jegyzék is készült. Tovább bonyolította azonban a helyzetet, hogy mintegy 10 iratfolyóméternyi, 1987-től datált irat a Pesti Központi Kerületi Bíróságnál volt megtalálható az ORI-ban elkövetett gazdasági bűncselekmények nyomozása miatt. Mindezen körülményeket alaposan mérlegelve a szakértők arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az ORI-iratok levéltári elhelyezését, illetve átvételét az Új Magyar Központi Levéltár nem vállalhatja magára.¹² E véleményt minden bizonnyal magáévá tette a tárca Levéltári Osztálya, ennél fogva az egész kulturális kormányzat, aminek következtében az ORI-iratok egyelőre – egészen 1996-ig, akkor is csak részlegesen, ahogy az a fentiekből kiderül – nem kerültek levéltári őrizetbe, csupán azt követően történt meg átadásuk.

Retorziók sokasága a magánszervezők ellen

Az ORI többféle jogcímen alkalmazhatott retorziót a különböző művészek ellen az új gazdasági mechanizmus éveiben is, így ebből a szempontból a helyzet nem változott a korábbi évekhez képest. Az indokok közül kiemelkedik a nem jogszerű műsorszervezés, mai nyelven szólva a menedzseri tevékenység, ami egyenesen tabunak számított a pártállami rendszerben, emellett pedig megfigyelhető volt a szocialista erkölccsel össze nem egyeztethető viselkedés büntetése is. A következőkben ezt a kétféle szankcionálási módot vizsgáljuk meg közelebbről, illetve azt, hogy vajon az új gazdasági mechanizmus mennyiben befolyásolta az ORI és társintézményei eljárásrendjét, enyhült-e a szigor az egyébként mindössze a gazdasági lehetőségeket jobban kihasználó menedzseri szemlélet ellen.

Az ORI készített egy kimutatást az 1970–1971-ben ideig-óráig eltiltott művészekről. A statisztikák és konkrét esetek felsorolása mellett ebből az adatsorból az is jól kivehető, hogy milyen metódust követve tiltották el az egyes művészeket a színpadtól. Ez alapján elmondható, hogy az Országos Filharmónia (OF)¹³ az ORI első körben hozott retorziós javaslatait, határozatait felülbírálhatta, illetve ezen túlmenően a Művelődésügyi Minisztérium mindkét szervezet döntését megvívózhatta és megváltoztathatta. Azt is érdemes tudni ezekről az eltiltásokról, hogy a művészek tovább tevékenykedhettek addig, amíg nem született jogerős határozat az eltiltásukról. Ezek a művészeti tevékenységet mindenképpen akadályozó verdiktek érinthették a szakmában vagy a szélesebb közönség előtt is ismert személyeket, de az úgynevezett háttérembereket vagy kevésbé híres előadókat is.

¹² MNL OL XIX-I-9-rr 82. d. 60245-1991. Az iratokra Keresztes Csaba főlevéltáros hívta fel a figyelmet, amit ezúton is köszönök neki.

¹³ Az Országos Filharmónia (OF) a komolyzenészek impresszálásáért felelős pártállami intézmény volt, szoros együttműködésben állt az ORI-val és a Nemzetközi Koncert Igazgatósággal. A Kádár-rendszer kezdeti időszakában azonban a hatáskörök nem kellőképpen körültekintő meghatározása miatt az OF sokszor adott működési engedélyeket könnyűzenészeknek is. Első igazgatója, Lakatos Éva egyben az ORI-t is vezette az első években.

Brichta János esete tipikusan a műsorszervezők kiskapukat fellelni igyekvő ügyeskedéseire adott pártállami válasz állatorvosi lova, ami megmutatja, hogyan tudtak a szigorú elszámolási rend ellenére is némi fizetéskiegészítéshez jutni az énekesek, zenekarok.¹⁴ Az 1970. október 13–16. közötti négy napban hat fellépést szervezett (eredetileg nyolc előadás volt beütemezve, de kettő elmaradt) a műsorszervező a Neoton együttesnek, Nagy Évának, Koós Jánosnak, Fenyvesi Gabinak, Angyal Jánosnak, a Vidám Fiúknak és Havasi Viktornak a Vas megyei Répcelakon, Kenyeriben, Celldömölkön, Vépen, Sárvaron és Egyházásrádócon. A szervező a szombathelyi Isis hotelben szállásolta el a művészeket, innen mentek mintegy csillagtúraszerűen a megadott helyszínekre. A kiskaput ott használta ki Brichta János, hogy az egyes helyszíneken külön-külön számolt el – egyébként így is kellett volna eljárnia – szállásköltségeket. Ráadásul a két zenekaron kívül a szólóénekesek nem fizettek a szombathelyi szállásért, mert ők felléptek a hotel bárjában, sőt még esténként fejenként száz-száz forintot is kaptak. Így keletkezett 713 forint többletbevétel a szervezőnél a szállásköltségek elszámolásakor, ami szabálytalan volt, mert számlákat mindezekben a Vas megyei helyszíneken a szállásköltségekről nem mutatott be. Az egyébként reálisan elkérhető 5130 forintos útiköltség helyett pedig 5862 forintot igényelt, de végül a különbözetet szintén vissza kellett fizetnie utanként az adott fellépési helyeken, hiszen nem Budapestről érkeztek, hanem a vasi megyeszékhelyről. Az ORI kijelentette, hogy nem óhajtának büntetőeljárást kezdeményezni az összeg kicsinysege miatt, de a színpadtól való eltiltást mindenképpen jogosnak tartották, és ha figyelembe vesszük a korabeli jogszabályokat, igazuk is volt. Ennek megfelelően Brichta Jánosra 1970. december 19-én az ORI három hónapos eltiltást szabott ki, amit az OF 1971. március 12-én egy hónapra mérsékel, viszont kötelezte az érintettet, hogy 715 forintot fizessen vissza, majd a határozatot a kulturális tárca is jóváhagyta.

Liliom Károly műsorszervező, hasonlóan kollégáihoz, „bújtatót zenész” volt, ami azt jelentette, hogy hivatalosan belépett a Vidám Fiúk elnevezésű együttesbe, és onnan szervezte a fellépéseket. Ő is az együttesrel ment fellépni vidékre, de Liliom „művészete” csak névleges volt, a zenét nem ő szolgáltatta. Mentek velük más művészek is, akiket voltaképpen menedzselte, de ezt a kifejezést nem lehetett használni. Ráadásul 1970 áprilisában olyan helyekre is szervezett műsorokat, ahol nem lett volna szabad, mert azokat nem az ORI, hanem a Szövetkezetek Kereskedelmi, Ipari és Szolgáltató Közös Vállalata (VOSZK) engedélyezte (amely szerv viszont csak a földműves-szövetkezeti vendéglátóhelyek rendezvényeinek művészközvetítését láthatta el), sőt előfordult olyan koncertjük is, ahol egyáltalán nem volt meg semmiféle engedély. Az 1970. áprilisi nyolc fellépésből csak kettőt engedélyezett az ORI, hetet a VOSZK, egyet pedig engedély nélkül bonyolítottak le.

¹⁴ Brichta Jánosnak a későbbiekben is meggyűlt a baja az ORI-val. 1972. október 27-én Keszler Pál azért kereste meg levélben Marton Károly OF-főtisztát, hogy ideiglenes működési engedélyt bevonják, ugyanis nehezményezte, hogy Brichta János a Szabolcs-Szatmár Megyei Vendéglátóipari Vállalatnál műsorszervezői munkaviszonyt létesített, és e minőségében számos fővárosi művészt prezentált nagy sikerrel, holott konferálási feladatát állítólag mélyen színvonal alatt teljesítette jó pénzért, alkalmanként 300 forintért, ami arra ösztönözte, hogy naponta legalább két ilyen programot szervezzen, holott zenélni, énekelni nem tudott. MNL OL XXVI-I-67 139. d. 130. dosszié. 3884/1972.

Liliom Károly a visszaéléseket tárgyaló, első ORI-ban tartott meghallgatásán elhallgatta, hogy Szanyban is felléptek, és nem véletlenül titkolta, mivel erre egyáltalán nem volt engedélyük. Ezt a szabálytalanságot a Győr-Sopron Megyei Népi Ellenőrzési Bizottság is feltárta. Az is felmerült, hogy az eredetileg 1970. április 28-án tartandó téti előadást azért nem tartották meg eredeti időpontban, mert a művészek az árpási Rába-híd lezárása miatt több mint kétórás késéssel érkeztek meg a helyszínre, és már nem látták értelmét elkezdni a műsort este tíz után (akkoriban ez egyáltalán nem volt szokás, sőt este tízre általában minden koncertnek vége kellett, hogy legyen), így azt másnapra halasztották.

Keszler Pál ORI-igazgató 1971. január 8-án az OF-nek írt feljegyzésében leírta, hogy Liliom Károlyék műsornaptára eleve túlzásúfolt volt, így nem a hídlezárás okozta első-sorban a koncert elmaradását. Hivatkozott Búza Béla bogoyoszlói kultúrotthon-igazgató tanúvallomására is, amely szerint a művészek hozzájuk is nagy késéssel érkeztek, ráadásul csak fele létszámban, a többiek csak még később, ami azt jelentette, hogy előtte másik helyeken is játszottak, ráadásul úgy, hogy az előző két helyszínen helycserével léptek fel. Ahogy Keszler fogalmazott: „Liliom Károly a már úgymint három előadással zsúfolt programot az utolsó pillanatban kezdeményezett szabálytalan és rosszhiszemű szervezéssel egy további előadás beiktatásával úgy növelte, hogy egyrészt biztos tudomása volt arról, hogy a szanyi előadásra engedély nem lesz beszerezhető, másrészt az előadás 19 órára vállalt kezdési időpontját egyéb érvényesen vállalt kötelezettségei figyelmen kívül hagyásával kötötte le. A minél nagyobb kereseti lehetőség érdekében vállalt programot ugyanis a legkedvezőbb útviszonyok és egyéb körülmények mellett sem lehetett volna lebonyolítani szerződés szerint.” Az összegzésben kitért arra, hogy Liliom és szervező-társa, Bakacsi Béla is a két turnusban érkező és szállított művészek mellett foglaltak állást, s szerintük tartani lehetett volna a sorrendet és az időrendet. Keszler azonban nem értett egyet ezzel: szerinte lehetetlenné vált a pontos műsorkezdés a szanyi plusz fellépés miatt, s ez felelőtlenség volt a szervezők részéről, akik nem adták meg a vidéki közönségnek a kellő tiszteletet, illetve lenézték őket, hiszen hevenyészett műsorral tudtak csak előállni. A téti művelődési ház – amely nem volt teljesen tisztában a fennálló helyzettel – egyébként egyenesen az ORI-t hibáztatta, amiért ilyen rendezetlen műsort kaptak, illetve amiért egy nappal később kezdődött egyáltalán a program. Alapvetően tévedtek, hiszen Liliom Károly szervezte a haknit, az ORI legfeljebb a nevét adta hozzá azzal, hogy engedélyezte, de Szany esetében még erről sem volt szó.

Keszler abba is belekötött – hivatkozva egy 1967. november 8-án kelt ORI-körlevélre –, hogy Liliom az egyes helyszíneken egy összegben egyedül vette át mindenki gázsiját, ami szabálytalan és tiltott volt, és hosszasan ecsetelte, hogy melyik művészt mennyivel rövidítette meg. A realitás azonban az volt, hogy a zenészek kifejezetten az impresszáriójukat látták benne, akihez abszolút bizalommal fordultak, miközben ő intézte minden ügyes-bajos dolgukat, éppen ezért jogosnak tartották, hogy egyfajta jutalékot vegyen fel a honoráriumuk után. Ezeknek az összegeknek a megalapozottságát azonban Keszler nem ismerte el, mert munka nélkül szerzett jövedelemnek tartotta, hiszen érvelése szerint Liliom és a hozzá hasonló impresszáriók nem csináltak egyebet, „csak” megszervezték a fellépéseket. Történtek azonban valós visszaélések: amikor például Bakacsi Béla beug-

Az Illés második (1969),
a Metro és az Omega első
nagylemeze (1969, 1968)

rott Bogyozlón Hegedűs János helyére, 400 forint helyett csak 280-at adott neki Liliom Károly, vagy amikor Ostffyasszonyfán Liliom átvette Bakacsi Béla és Szécsi Pál honoráriumait, annak ellenére, hogy nevezettek meg sem jelentek az előadáson – végül a 300, illetve 350 forintot vissza kellett fizetnie a rendező szervezeteknek. Téten ennél is ravaszabb lépésre szánt el magát: egy működési engedély nélküli zongoristát, bizonyos Szilas Imrét léptette fel az énekesekkel, mivel Havasi Viktor nem jelent meg. Az engedély nélküli zongorista hivatalosan nem is vehetett volna fel pénzt, így ahhoz folyamodott – ffordorlatos módon, ahogy Keszler fogalmazott –, hogy a pénzátvételi nyilatkozaton Szilas nevét a Vidám Fiúkéval egy sorba íratta, így azt a sort ennek a zenekarnak az egyik tagja írta alá a beugró zongorista helyett – a végén az ő gázsiját is vissza kellett fizetni. El lehet képzelni, hogy ha ennyiféle trükköt bevetettek a szervezők, akkor e példák csak a lelepleződött esetek voltak, és joggal feltételezhetjük, hogy ennél sokkal több ügyeskedés húzódott meg a háttérben, amelyek leleményes alkalmazásával valóban tudtak magukon és kollégáikon segíteni.

Az ORI igazgatója Liliom Károllyal kapcsolatban is felhozta az útiköltség elszámolásának visszasságait, így abból is kellett visszafizetnie a rendező szervezeteknek. Ennél is ravaszabb lépés volt a menedzser részéről, amikor Hegedűs Jánost azzal kereste meg, hogy legyen a fellépések konferansziéja, de Keszler Pál szerint tudatosan addig húzta az időt a műsorra való állítólagos előzetes felkészüléssel, amíg Hegedűs – nem akarván bizonytalanságban maradni – inkább más produkciók konferálását vállalta el. Ezáltal viszont Liliomnak lehetősége adódott arra, hogy olcsóbb konferansziékat szerezzen, s így a különbözetet maga tegye zsebre, hiszen arról már nem értesítette az ORI-t, hogy

Hegedűs kimaradt a szereposztásból. Azt azonban Keszler is elismerte az OF-nek küldött levelében, hogy ez a részéről csak bizonyíthatatlan feltételezés. Drákói szigorúságú ítéletet várt és kért az OF-től, mert Liliom visszaeső volt: hat hónap eltiltást és az összegek visszafizetését, ráadásul a Vidám Fiúk működésének felfüggesztését is, hacsak nem találnak maguknak újabb zenészt erre az időszakra Liliom helyére. Barna Andrásné, a Művelődésügyi Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztályának vezetője 1971. április 22-i, Keszler Pálnak írt levelében – amely egyúttal maga volt a minisztérium határozata – aránytalanul súlyosnak, túlzottnak találta a hat hónapos eltiltást, mert a felelősség nem kizárólag Liliom Károlyt terhelte, hanem az egész művészközösséget, hiszen együtt késtek el. Ezt az OF-nek el kellett fogadnia, és mielőtt végleges döntést hoztak volna, már előre értesítették az ORI-t, hogy ennek fényében fognak dönteni (nem is tehettek mást). Lakatos Éva OF-igazgató 1971. május 27-én végül két hónapra mérsékelte Liliom Károly eltiltását. Ezt még kiegészítette azzal 1971. augusztus 9-én, hogy felhívta a figyelmet: az ORI-nak sem lett volna szabad ennyi előadást engedélyezni, amikor előzetesen már látták a műsortervet. Így arra kérte Keszlert, hogy a jövőben a rendezési engedélykérések elbírálásakor vegyék figyelembe, hogy a művészek ne vállaljanak irreálisan sok előadást, mert az a színvonal rovására megy, és szabálytalanságok elkövetésére sarkallja a produkció résztvevőit.¹⁵

Egy másik, könnyűzenei berkekben közismert szervező, Darás István ellen ugyan csak eljárást kezdeményezett az ORI, amikor a böcsi ÁFÉSZ-nak jogszerűtlenül ajánlotta ki öt nappal a dátum előtt a Telitalálat című vidám műsorukat, erre ugyanis minimum 15 nappal előtte kellett volna sort keríteni. Ennek ellenére létrejött a kontraktus, de a koncert mégis elmaradt, mert ugyanezen a napon két órával korábban a Bóccstól kilencven kilométerre lévő Geszterédén is felléptek, és onnan fizikai lehetetlenség lett volna időben átérni. Még súlyosabb volt a vád vele szemben, amikor Keszler megállapította, hogy Darás nem is lépett fel a csorvási és nagyrédei művelődési otthonokban, ahol a Metro együttesen kívül Pataki Ferenc fejszámolóművész, Vanek Béla bűvész és Bodor Zoltán konferanszié működött közre. Ezt az információt a helyi intézményvezetők panaszaiból tudta meg, joggal feltételezhetjük azonban, hogy Darásnak a fellépéstől való távolmaradásával nem érte hátrány a műsorokat, tehát itt rosszindulatú feljelentésekről lehetett szó. Ennek ellenére Darás kimerítette a magánszemély által végzett szervezési tevékenység fogalmát, hiszen a produkcióban részt nem vevő művész mind a rendező szerv, mind a művészek oldaláról nézve magánszemély – érvelt Keszler. Azt már csak mi tesszük hozzá, hogy nehéz belátni, miért sérül egy adott műsor színvonala azáltal, ha magánszemély szervezi, miközben általában meglehetősen mondvacsinált módon tudták magukat ezek a művészek a színpadra varázsolni: konferáltak vagy – a későbbi időszakban – technikusként jelentették be magukat. Ugyanakkor ha a zenészek közül konferált valaki, az cseppet sem vont le a műsor értékéből. Persze itt a „munka nélkül szerzett jövedelemmel” volt baja a pártállamnak, csak azt nem látták be, hogy a szervezési tevékenység ugyanúgy munka, mint maga a zenélés.

¹⁵ MNL OL XXVI-I-67 139. d. 130. dosszié.

Keszler Pál mindenesetre az 1971. április 14-i OF-nek írt levelében felhozta, hogy az már büntetőjogi kategória, hogy – bár a rendezési engedélyeken nem szerepelt a neve – Darás István sokszor kikényszerítette magának a 200 forintos gázsit. Ezt néha azzal érte el, hogy a bevezető szignált játszotta el, ami néhány akkordot jelentett csupán, máskor a műsor félbeszakításával fenyegetőzött, de az is előfordult, hogy az ORI-t hibáztatta, amiért nem szerepelt a fellépők között. Ezekkel a módszerekkel legtöbbször elérte a célját. Két helyen – Nyíribronyban és Tiszanagyfaluban – csak egy egyösszegű elszámolással felérő „ideiglenes nyugtát” adott, azt ígérve, 48 órán belül küldi a részletes számlát, ám az soha nem érkezett meg. Nyíribronyban a Bessenyei György Művelődési Otthon igazgatója, Cservényás Miklós egyenesen odáig jutott, hogy nyíltan megfogalmazta az ORI-nak 1971. március 1-én írt levelében: csalódtak Darás Istvánban, mert tudomása szerint aznap, amikor náluk felléptek, még másik két helyen is szerepeltek, és mindenütt elszámolták a Budapestről adható útiköltséget, holott csak egyszer utaztak le a fővárosból, és utána körbejárták a falvakat. A demecseri Erkel Ferenc Kultúrotthon ugyan csak zaklatott hangvételű levelet írt Darás Istvánnak – ennek másodpéldánya bekerült az ORI irattárába –, amelyben azt ecsetelték, mennyire erkölcstelen eljárás az, hogy még csak fel sem lép, mégis felszámolja saját magának is a fellépti díjat és az útiköltséget. A kultúrotthon igazgatója perrel fenyegette meg, ha a túlfizetést nem adja vissza intézményüknek, egyúttal megjegyezte, hogy az ORI-t is meg fogja kérni, hogy jobban ellenőrizze a műsoraikat.¹⁶ Barna Andrásné főosztályvezető végül úgy határozott az OF-nek írt levelében 1972. február 16-án, hogy eltekint a működési engedély megvonásától, hiszen a felelősségre vonást szabálysértési eljárásban kellett volna megoldani, ugyanakkor a pénzbírságot helyben hagyta, mert az véleménye szerint is megalapozott volt, mivel Darás – ahogy fogalmazott – művész-etikailag kifogásolható, anyagias magatartást tanúsított. 1972. április 10-én aztán Barna Andrásné Keszler Pálnak is írt többek között ebben az ügyben, kiemelve, hogy ez egy egyszeri, egyedi eset volt, abból nem vonható le általános következtetés a műsoros előadásokra vonatkozó rendelkezések figyelmen kívül hagyásáról. (Ezt megelőzően Keszler méltatlankodott, miért nem vették el Darás Istvántól a működési engedélyt, ugyanis attól még a büntetőeljárást is meg lehetett volna ellene indítani, a kettő nem zárta ki egymást. Az ORI-igazgató attól is tartott, hogy Darás majd elújságolja „menedzsértársainak”, hogy milyen enyhe büntetést kapott, majd ugyanúgy fogja folytatni tevékenységét, mint a retorzió előtt.)¹⁷

¹⁶ Mielőtt elküldte volna a levelet az OF-nek, Keszler Pál érzelmektől és felháborodástól sem mentes feljegyzést készített házon belül Bali György gazdasági igazgatónak 1971. március 4-én. Szerepelnek ezenkívül a Darás István-ügy iratai között a csorvási és a nagyrabéi művelődési házak igazgatóinak ORI-hoz írott levelei, amelyekben megrendülten számoltak be csalódottságukról, ami a művészek késése miatt következett be, illetve Darás Istvánnak a túlzott rámenőssége is visszatetszést kellett bennük, ami egyenesen büntetőjogi kategóriát is jelenthetett. A vidéki közönség ezenkívül valójában meg volt alázva azért, hogy a Metro nem hat, hanem öt taggal érkezett meg a helyszínre, igaz, a technikusok közül az egyiknek csak útiköltség-térítést kellett fizetniük. Mindenesetre a művelődési házak igazgatói az ORI-tól kértek tanácsot az eljárások jogosságát illetően.

¹⁷ MNL OL XXVI-I-67 139. d. 130. dosszié.

A zenészként és műsorszervezőként egyaránt ismert Szikora Jenő menedzseri tevékenysége ugyancsak többször is botrányosan alakult a Kádár-rendszerben, a székesfehérvári helyőrségi klubban tartott műsoruk pedig kifejezett vesszőfutást jelentett számára.¹⁸ 1971. június 2-án Keszler Pál a székesfehérvári klubtól kapott információkra alapozva foglalta össze fenntartásait az OF számára Szikora Jenőről. A XVIII. kerület KISZ-lakótelep D/6-os épületében lakó művész 1971. március 5-én kötött szerződést a klubbal egy 1971. április 20-án tartandó műsoros divatbemutatóra, amelynek keretében Kovács Kati, Pálffy Zsuzsa, Rónaszéki András, Balassa Tamás, Koncz Tibor, Aradszky László, Dévényi Tibor és Jancsó Péter mellett ő maga is vállalt fellépést. A vállalásukat a felsoroltak közül senki nem teljesítette, helyettük a kezdés előtt fél órával – valószínűleg „tűzoltó” jelleggel – Idrányi Iván és Berényi Anna jelentkezett a helyszínen, hogy majd ők pótolják hírneves társaikat, ám ezt a helyi rendezőszerv nem engedte meg. Az eredetileg tervezett kezdési időponthoz képes húszperces késéssel érkezett meg Balassa Tamás és Jancsó Péter, akik azért mentegetőztek, mert úgy tudták, egy órával később kezdődik a műsoruk. Keszler azonban, ismerve a korabeli gyakorlatot, erősen valószínűsítette: előre tudták a művészek, hogy késni fognak, hiszen máshol is adtak műsort, s ezt a gyanúját megerősítette Balassa Tamás is. A többiek azonban még este tíz órára sem érkeztek meg (hétkor kezdődött volna a műsor), így a rendezőszerv már korábban úgy döntött, hogy nélkülük tartják meg a divatbemutatót, a közönségnek pedig visszatérítik a belépődíjat. Este tízkor Vay Illus – aki szintén csak beugró volt ezen az estén – már csak a divatbemutató után érkezett meg, a jóval fél tizenegy után befutó Szikora Jenő, Kovács Kati és Koncz Tibor pedig már csak a csupasz falakat és a portást találták a helyszínen, a klub parancsnoka és beosztottjai ugyanis elhagyták az objektumot.

Az ORI-vizsgálat megállapította, hogy Rónaszéki András egyáltalán nem vállalta már korábban sem a fellépést, míg Dévényi Tibor és Aradszky László nyolc nappal a dátum előtt lemondták a szereplést, mert az ORI központi rendezvényén vettek részt éppen azon a napon. A rendező szervvel csak Aradszky László visszalépését közölte Szikora, amit Keszler Pál szerint az is bizonyított, hogy a szórólapokon még szerepelt a másik két név. Rajtuk kívül még Pálffy Zsuzsa fellépésének elmaradása volt úgy-ahogy indokolható: ő rosszulre hivatkozva maradt távol. Ahogy Keszler írta: „A többi művészek távolmaradását Szikora Jenő felelőtlen, a reális lehetőségekkel és intézményünk rendelkezéseivel szembehelyezkedő szervezési tevékenysége okozta.”¹⁹ Ezt a megállapítását azzal támasztotta alá, hogy Szikora ugyanerre a napra a Tabi Járási Művelődési Házzal szintén kötött egy megállapodást két órával a székesfehérvári előtti időpontra, majdnem ugyanazokkal a művészekkel (a Székesfehérvárra bejelentettekén kívül Moonyók Ildikó, Auth Ede, Kozák Péter és Szalay Gábor szerepeltek a tabi műsorban, amire az ORI az 1728/1971. számon rendezési engedélyt is adott. Keszler megállapítása szerint Szikora Jenőnek előre kellett tudnia, hogy Székesfehérváron a 75 kilométeres távolság miatt optimális útviszonyokkal és a tabi előadás műsoridejének beszámításával is mini-

¹⁸ MNL OL XXVI-I-67 139. d. 130. dosszié. 2199/1971.

¹⁹ MNL OL XXVI-I-67 139. d. 2199/1971. 2.

mum másfél órás késéssel kezdhető meg a fellépés, ezért felelőtlen magatartást tanúsított. Ez sem volt elegendő azonban, Szikora 1971. április 20-ra még egy fellépést vállalt Szabadegyházára a klubkönyvtárba, ahol eredetileg négy nappal korábban szerepeltek volna, de akkor elmaradt a műsoruk (a klubkönyvtár Kovács Katihoz ragaszkodott, és akkor még úgy tudták, a művész nő Ausztriában szerepel, így visszaléptek az igényüktől, de Szikora erőszakosságának köszönhetően négy nappal később mégis létrejött a műsor). Így aztán ugyanazon a napon 18 órakor Tabon, 18,30-kor Szabadegyházán, 19 órakor pedig Székesfehérváron kellett volna szerepelnie ugyanannak a csapatnak, ami nem volt megoldható – Szabadegyházán például még fellépett Máté Péter, de Székesfehérvárra már ő is késve érkezett. Már a szabadegyházi előadás is két és fél órás késéssel kezdődött, s ez előrevetítette a székesfehérvári kezdés kudarcát. Keszler utalt arra az ORI-rendelkezésre, amely szerint egyazon napon ugyanaz a szereplőgárda csak két helyen léphet fel, és ezt szegte meg Szikora ebben az esetben. Emellett kihasználta azt, hogy a székesfehérvári helyőrségi klubnak nem volt bejelentési és engedélykérési kötelezettsége az ORI felé – nyilvánvalóan a Magyar Néphadsereg égisze alatt való működése miatt –, továbbá abban is reménykedhetett, hogy az ORI a harmadik koncertről nem szerez tudomást. A helyzetet az is bonyolította, hogy Szikora – Keszler Pál elmondása szerint – a szabadegyháziakra szinte ráerőltette a fellépőket 1971. április 16-ról április 20-ra (eredetileg a rendezőszerv mondta le a műsort), mondván, hogy ennyi idő alatt már úgysem érkezik meg a szükséges ORI-engedély, így gyakorlatilag anélkül léptek ott fel Kovács Katiék. Ezzel persze elsősorban a rendezőszerv vétett hibát, de ehhez hozzájárult Szikora szervezői rámenőssége is. Keszler úgy látta, Szikora jogtalanul vette fel Szabadegyházán a fellépti díját, és téríttette meg saját maga számára az útiköltséget, mert nem lépett fel ott. Igaz ugyan, hogy azt mindenki nagyjából jól tudta, ő itt elsősorban nem fellépő művész, hanem impresszárió, és ezzel Keszler is tisztában volt, noha levelében megjátszotta a tájékoztatlant, és rosszhiszeműen azt sejtette, hogy Szikora mindössze azért nem lépett fel Szabadegyházán, mert nem volt rá ideje, mivel sietnie kellett Székesfehérvárra.

Szikora Jenőt annak rendje és módja szerint behívták az ORI-székházba, ahol jegyzőkönyvi meghallgatása során kitért a válaszadás elől, mondván, hogy ügyében nem az ORI az illetékes (másodfokon valóban nem, ebben igaza volt), s ezzel kapcsolatban a székesfehérváriakkal megkötött szerződés szövegét hozta fel, amely szerint nem az ORI-val, hanem Szikora Jenővel került jogviszonyba a művelődési ház, valamint vitás esetekben a Pest Megyei Bíróság az illetékes. Ez a két tény önmagában akár igaz is lehetett, azt azonban mindkét szerződő fél elfelejtette, hogy voltak bizonyos törvényi megkötöttségek, amelyek miatt az ORI-t nem lehetett kihagyni a szerződéskötés folyamatából és a műsor megvalósításának ellenőrzéséből, ugyanakkor a jegyzőkönyvben is rögzítették, hogy Szikora nem tartotta illetékesnek ebben az ügyben az ORI-t. Keszler így az eljárásrendnek megfelelően háromhavi szüneteltetésre való eltiltást kezdeményezett az OF-nél Szikora ellen felelőtlen szervezés miatt azzal az indokkal, hogy túlságosan nagy nyereségre törekedett, és tudta, művészei képtelenek lesznek megérkezni a megbeszélte időpontokban az adott helyszínekre. Ezenkívül a szabadegyházi klubkönyvtár számára fellépti díjának visszafizetésére is kötelezni akarták. A többi művész felelősségét is fel-

vetette Keszler, ugyanis Balassa Tamást és Jancsó Pétert semmi nem akadályozta abban, hogy pontosan megérkezzenek Székesfehérvárra, hiszen ők Budapestről utaztak úgy, hogy előtte nem volt más fellépésük. Kovács Kati és Koncz Tibor felelősségéről is szót ejtett, mert szerinte nem volt megfelelő a védekezésük, hogy az „ügyintézőjük” – azaz a menedzserük – kellett, hogy viselje a felelősséget, mivel az ő kezében futottak össze a szervezés szálai. Keszler érvelése szerint minden művésznek saját magának kell eldöntenie, hogy el tudja-e vállalni az adott fellépést vagy sem, így nem hárítható Szikora Jenőre a felelősség. Azt is megemlítette, hogy Pálffy Zsuzsa betegsége történetére hivatkozása orvosi igazolás hiányában nem tekinthető megalapozottnak.

Keszler Pál azt kezdeményezte az OF-nél, hogy Szikora Jenőn kívül a többi művészek adjanak írásbeli figyelmeztetést, hogy érzékeltessék velük, nem jártak el helyesen – miközben addig is számos ehhez hasonló módszerrel szervezett koncertet láthatott a nagyérdemű –, ugyanakkor ne vonják be még csak ideiglenesen se a működési engedélyüket.²⁰ Az ORI azért az OF-nek javasolta mindezt, mert az OF volt a működési engedély tekintetében a hatósági jogkört gyakorló szerv. Szikora azonban Keszler megítélése szerint más kategóriába esett, mivel őt korábban már három alkalommal részécsítették írásbeli figyelmeztetésben, ám nem vonták be a működési engedélyét egyszer sem, ugyanakkor megállapítható, hogy ezek a szankciók nem vezettek eredményre, tehát visszaesőnek minősült. Ahogy Keszler fogalmazott: „mások nevében vállalt fellépési kötelezettség nem teljesítése, helycserés előadások lebonyolításának mellőzése²¹ és színvonalatlan, összecsapott műsor szervezése miatt” vonható felelősségre.²²

Keszler az OF-nek írt levelét Győrik Anikó ORI-alkalmazott 1971. május 28-i öszszefoglaló jelentésére alapozta, olyannyira, hogy hallgatott az ügyintézőre a szilencium időtartamának meghatározását illetően is.²³ Ebből a dokumentumból olyan érdekességek is kiderülnek, mint hogy az ominózus napon a tabi fellépés azért kezdődött később, mert két művész (Vay Ilus és Szalai Gábor) Tab helyett Dad nevű községbe ment, továbbá, hogy az eredetileg 1971. április 16-ra tervezett szabadegyházi koncert rendezési engedély iránti kérelme nem volt lepecsételve, s amikor az ORI kérte, hogy ezt pótolják, nem tették meg. Ez az irat is rögzítette, hogy Szikora Jenő önhibájából nem tudta teljesíteni a vállalásait, ami kimerítette a szerződészegés fogalmát. Győrik Anikó röviden áttekintette Szikora addigi „bűnlajstromát” is. Először 1969. november 21-én részési-

²⁰ Végül az ORI nem ragaszkodott az írásbeli figyelmeztetések kiadásához, erről született döntés házon belül egy lapszéli feljegyzés erejéig 1971. augusztus 23-án: „Bali elvtárral megbeszélve. Mellőzzük a figyelmeztető levelek kiadását.” Mindez annak ellenére történt, hogy 1971. augusztus 18-án Lakatos Éva még azt kérte az ORI-tól, adjanak ki ilyen tartalmú feddő dokumentumokat. MNL OL XXVI-I-67 139. d. 130. dosszié. 6317/1971.

²¹ A helycserés előadások azt jelentették, hogy két településen lépett fel egyszerre a haknibrigád két része, és miután mindkettő leadta a nagyjából azonos hosszúságú műsorát, elutaztak a másik településre. Ez bevett szokás volt, így legalísnak, de legalább féllegalísnak volt tekinthető, ugyanakkor, ha ezt a módszert nem vagy rosszul alkalmazták, könnyen felborulhatott a rend, és nagyobb késések alakulhattak ki a művészek részéről.

²² MNL OL XXVI-I-67 139. d. 2199/1971. 4.

²³ MNL OL XXVI-I-67 139. d. 2199/1971.

tették írásbeli figyelmeztetésben, mert fellépési kötelezettséget vállalt Németh Marika nevében a garai művelődési házban, de a művésznő sem 1969. augusztus 23-án, sem augusztus 26-án nem jelent meg az előadáson. Másodszor 1970. június 29-én kapott írásbeli figyelmeztetést az ORI-tól a naszályi művelődési ház bejelentése alapján, mivel kiderült, hogy úgynevezett helycserés megoldású előadásokat bonyolított le, amelyek ugyancsak megvolt az a veszélye, hogy a művészek nem jelennek meg időben a rendezvényeken. Ekkor az ORI szigorúan felszólította, hogy ezzel a tevékenységével hagyjon fel. Nem így lett, s 1970. szeptember 23-án újra írásbeli figyelmeztetést kapott. A Borsodi Bányász 1970. június 17-i számában megjelent Mindennek van határa! című cikkben leírtak alapján a közvélemény is tájékoztatást kapott erről. Ebből is az látszik, hogy a monopolintézmény nem kapkodta el az intézkedés foganatosítását, talán az ügy kisebb fajsúlya vagy egész egyszerűen a „slendrián diktatúra” működési – vagy éppen működésképtelenségi – mechanizmusa miatt. Még az is előfordulhat, hogy ilyen sok időnek kellett eltelnie, míg tudomásukra jutottak az ottani visszasságok. Az utóbbi lehetőség azonban mégis kevésbé valószínűsíthető, mert akár az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályára, akár a Művelődésügyi Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztályára a tapasztalatok szerint sokkal gyorsabban elértek az információk, s ők általában idejében cselekedtek, ha úgy látták célravezetőnek, és utasításokat adtak a hierarchiában alattuk lévő intézményeknek. Az ORI utánajárása és az említett tudósítás alapján is bebizonyosodott, hogy Szikora Jenőt terhelte a felelősség az összecsapott, színvonaltalan műsor miatt. Ha lehet hinni az ORI-feljegyzésnek, még a szereplők biztosítása terén is akadtak hiányosságok. Az ORI ügyintézője azt is javasolta Keszler Pálnak, hogy a szabadegyházi alkalmi rendező szervezet is vonják felelősségre, mert nekik még utólag is kérniük kellett volna a rendezési engedélyt, amit nem tettek meg. Ez ügyben azonban a Fejér Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának kellett eljárnia.²⁴

Ezenkívül a székesfehérvári ügygel kapcsolatban az összes érintett művészt (Jancsó Péter, Balassa Tamás, Rónaszéki András, Idrányi Iván, Vay Ilus, Kovács Kati, Koncz Tibor, Pálffy Zsuzsa) is becitálták meghallgatásra az ORI Műsorengedélyezési és Ellenőrzési Osztályára, ahol érthető módon mindenki védte a maga becsületét, a fentebb már ismertetett érvekkel. Érdekesség, hogy még Máté Pétert is beidéztek (a meghallgatások nem ugyanazon a napon voltak, hanem egy hétre elosztva), aki a szabadegyházi fellépést teljesítette, de Székesfehérvárra ő is jelentős késéssel, már a divatbemutató után érkezett.²⁵ Az ügy végkimenetele az lett, hogy Szikora Jenő nem a három hónapos ORI

²⁴ MNL OL XXVI-I-67 139. d. 2199/971. A Sárbogárdi Járási Tanács VB Művelődésügyi Osztályának levele az ORI részére. 1971. május 26. Összefoglaló jelentés. A Sárbogárdi Járási Tanács VB Művelődésügyi Osztályának vezetője, Várhelyi László 1971. május 26-án arról tájékoztatta a megyei felettes szervezet, hogy a szabadegyházi klubkönyvtár valóban nem kérte még utólag sem az engedélyt tőlük az 1971. április 20-i előadásra, amivel szabályt sértettek. Szikora Jenő képes volt annyira agilisán szervezni, hogy amikor 1971. április 16-án megtudta a klubkönyvtár vezetőjétől, Fodor Bélánétól, hogy visszautasítják a fellépésüket, akkor egy négy nap múlva következő időpontra megszervezte ugyanoda ugyanazt a műsort, megígérve, hogy Kovács Kati is a fellépők között lesz.

²⁵ MNL OL XXVI-I-67 139. d. 2199/971. Jegyzőkönyv.

által javasolt eltiltást kapta, de még csak nem is az OF által határozott két hónapot, hanem mindössze egyet, amiről a Művelődésügyi Minisztérium 115.136/1971. XX. számon határozatot hozott, és amit az OF közölt az ORI-val. Az utolsó csavar az volt a történetben, hogy Szikora kérelmet írt Lakatos Évának, amelyben büntetése egy hónappal való elhalasztását kérte. Ennek az OF igazgatója a „méltánylást érdemlő körülmények miatt” helyt adott, s így Szikora Jenő a szilenciumát 1971. december 14-től 1972. január 14-ig töltötte. A működési engedélyét az OF-nek adta le, amiről Marton Károly, az OF főtitkára értesítette az ORI-t.²⁶

A Gemini együttes esete a szocialista prüdériával

Nem tudta elkerülni a számonkérést a Gemini együttes sem, miután az *Élet és Irodalom* 1971. július 31-i számának 9. oldalán megrovólag számoltak be a Hm... Hm... című cikkben a Budai Ifjúsági Parkban 1971. július 22-én tartott koncertjükéről.²⁷ Úgy látszik, az állambiztonság ifjúságvédelmi és kulturális vonalai nem dolgoztak túl hatékonyan ez esetben, mert a médiából kellett az ORI-nak értesülnie arról, hogy a Gemini együttes – ahogy Keszler Pál fogalmazott az OF-nek 1971. augusztus 6-án írt levelében – „megengedhetetlen, a szocialista erkölcsbe és a művészi etikába ütköző és közbotrányt okozó magatartást” tanúsított. Nem volt vita az előadóművészek és az ORI között a tekintetben, hogy az Ifiparkban a jóízlésbe ütköző szövegeket mondtak be a mikrofonba a zeneszámok között. Keszler Pál egy teljes évre szóló eltiltást (!) követelt, mivel éppen az ifjúság egyik legfontosabb, a kulturált szórakoztatást célul kitűző helyén hangoztak el ezek a mondatok, amelyek igen nagy mértékben alkalmasak voltak az ifjúság erkölcsének rombolására. Keszler semmit nem szeretett volna a véletlenre bízni, és felsorolta az együttes tagjait, akiknek tettét meg kell torolni: Várszegi Gábor zenekarvezető, illetve a tagok: Szabó György, Markó András, Bardóczi Gyula és Kékes Zoltán. Keszler még arra is felhívta az OF figyelmét, hogy a terhelő adatokat úgy hozzák az együttes tudtára, hogy ne tudják meg, azok kiktől származnak, valamint azt is nyomatékosította, hogy a Művelődésügyi Minisztérium gyors és hatékony eljárást követelt ez ügyben.²⁸

Az Ifiparkban akkoriban minden csütörtökön fellépő Geminet – Kékes Zoltán kivételével, aki a szinte azonnalra szóló behívás pillanatában vidéken tartózkodott – 1971. augusztus 3-án hallgatta ki az ORI, a monopolszervezetet Gaál Antal jogtanácsos képviselte. A zenészek vallomása szerint a Kovács Kati-féle TV-show-ból ismert Mana-mana című dalt írták át egy kicsit, mégpedig úgy, hogy a betét-dallamocskák helyére szöveg került. Annak a meggyőződésüknek adtak hangot, hogy noha pikánsak voltak a szövegeik, de ilyen szinten nagyon sok művészeti ágban megjelent a szexualitás, ahogy a mondókáikat is szinte közhelyszerűen ismerték már az általános iskolások is.

²⁶ MNL OL XXVI-I-67 139. d. 130. dosszié. 6317/1971.

²⁷ *Élet és Irodalom*. 1971. július 31. 9. A cikk egyébként utal a korábban lezajlott farmer-vitára, és arról tudósít, hogy már szabad az út farmerban is a Budai Ifiparkba, mindösszesen az erősen koptatott, rongyos és lyukas ruhában nem engedik be a fiatalokat.

²⁸ MNL OL XXVI-I-67 139. d. 130. dosszié. 2851/1971.

Felhozott példájukban szerepelt az a kifejezés, hogy „buzi-buzogány”, vagy az a mondóka, miszerint „Sárgarigó, darufészek, X. Y. megint részeg”. A harmadik szövegrészlet így hangzik: „Tengerben egy nő / Kezében egy kő / Miközben mormolja imáját/ A tenger nyaldossa térdét”. Ezek a jóformán infantilizmusszámba menő kiszólások ütötték meg a korabeli erkölcsösöznek felcsapó újságíró fülét, s ezt kapta fel az ORI mint bizonyítékot, amelynek alapján példát kell statuálni, és egy évre el kell tiltani a fellépésektől az együtttest. (Még azzal a gondolattal is eljátszhatunk ennek kapcsán, hogy vajon lehetett-e titkos összekacsintás az ORI-alkalmazott és az együttes tagjai között, vagy a végtelenségig szenvtelenül és álszent módon álltak ehhez a – mai szemmel nézve nyugodtan mondhatjuk – pitiáner ügryhöz.) Korabeli, a helyszínen megjelent fül- és szemtanúkat is meghallgattak az ORI-székházban, közöttük volt Aniot Pál, aki több rigmust is megemlélt pironkodva, illetve kérve, hogy ne jusson az együttes tagjainak tudomására, hogy ő mondta el mindezeket. Saját elmondása szerint amikor ezeket a pikáns versikéket meghallották, egész társaságával együtt elhagyták az Ifiparkot. Ugyanígy a névtelenségbe akart burkolózni Seszták Ágnes újságíró is, mert félt a zenészek bosszújától, sőt ő még jegyzőkönyvi vallomást sem volt hajlandó tenni. Ennek ellenére az ominózus cikket ő írta, és még a monogramja is ott volt az írás alján. Nehéz elképzelni, hogy a zenészek ne tudták volna azonosítani személyét, lévén a könnyűzenészek és a róluk író zszurnalisták köre is meglehetősen belterjes volt.

A szocialista erkölcs prüdériájától bűzlő „ügy” végére Lakatos Éva OF-igazgató tett pontot, aki 1971. szeptember 24-én az ORI-nak (de nem kifejezetten Keszler Pálnak címezve) megírta, hogy a Gemini tagjait figyelmeztetésben részesítette, de a működési engedélyüket nem vonta be a Budai Ifjúsági Parki igazgatójának (Rajnák László) és a KISZ KB Budapesti Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztályának közös kérésére.²⁹ Utóbbi Gál Iván vezette, és Rajnák Lászlóval egyetértettek abban, hogy ennek a „kisiklásnak” nem szabad azzal járnia, hogy megvonják a működési engedélyt. Ezért együtt írtak levelet 1971. szeptember 3-án Lakatos Évának, amelyben előadták, hogy a Gemini nagyon sikeres zenekar volt a külföldi slágerek kiváló interpretálása és a saját számaik dallamos, újszerű volta miatt (ami persze leginkább azt jelentette, hogy óriási hasznot hajtott a jegybevételekből a pártállamnak), ezért nem kellene őket ellehetetleníteni. Megemlétték azt is, hogy a közönség egyáltalán nem vette véresen komolyan az obszcén kiszólásokat, leginkább nevettek a reklámzenék szövegeinek átíratán. Határozottan állították, hogy „botránnyról a jelzett előadás során szó sem volt”, ennek ellenére a Budai Ifipark vezetői felelősségre vonták a zenekart, és felvilágosították őket műsoruk e részének „erkölcsi-etikai hiányosságairól”, illetve megtiltották nekik a dalbetétek későbbi előadását.³⁰

²⁹ Azt azonban megírta minden egyes Gemini-tagnak külön-külön Lakatos Éva, hogy hiába szüntette meg az eljárást ellenük, ha a későbbiekben előfordul hasonló szabályszegés, akkor kénytelen lesz a működési engedélyüket megvonnai. MNL OL XXVI-I-67 139. d. 130. dosszié. 4876–4880/1971.

³⁰ MNL OL XXVI-I-67 139. d. 130. dosszié. 4875/1971.

Táncdalénekesek az ORI hálójában

Korda György sem menekült meg a számonkéréstől, amikor az 1972. augusztus 6-i pécsi Színesz–Újságíró Rangadón (SZÚR) az alig egy hónappal korábban aláírt szerződése ellenére zongorakísérőjének alkalmatlanságára és kottahiányra hivatkozva nem lépett fel a szerződésben vállalt kötelezettsége ellenére (kísérője Schöck Ottó lett volna, de elmondása szerint nem tudta felébredni, ezért maradt otthon).³¹ Az ORI-nak is panaszkodott az énekes, de ettől függetlenül felszólították a szerződésben foglaltak teljesítésére, s megígérte, hogy mégis fellép. Ez azonban mégsem történt meg, ezért kezdeményezte 1972. szeptember 8-án Keszler Pál az OF-nél, hogy az ORI saját szervezésű műsorain kívül más ORI engedélyköteles alkalmakról tiltsák el két hónapra az énekest, de a vendég-látóipari zenélést folytathassa. Az indokolta a felemás megoldást, hogy Korda György már akkor is élvonalbeli előadó volt, akit olyan sokszor hívott az ORI szerepelni saját műsoraiba, hogy már-már alkalmazottjuknak tekintették, emiatt nem volt nélkülözhető, legalábbis Keszler elmondása szerint.³² Az ORI igazgatója felhozta, hogy Korda Györgynek nem ez volt az első esete, amikor indokolatlanul maradt távol saját produkciójától. 1972. március 3-án nem lépett fel a Porkohászati Vállalat MOM Művelődési Házában tartott rendezvényen, 1972. május 1-én pedig a XV. kerületi Czabán Samu téren lévő Csokonai Művelődési Házból maradt el, utóbbi helyszínről televíziós felvétele miatt, ám erről a helyszínt nem értesítette. Keszler azt is közölte az OF-fel, hogy hiába szólították fel Kordát többször is, menjen be ez ügyben meghallgatásra (először szeptember 1-én, majd – mivel ezen a napon nem jelent meg –, szeptember 7-én), de a művész nemcsak, hogy nem jelent meg, de még csak ki sem mentette magát (ugyanígy nem tett eleget el a szeptember 28-i OF-behívónak sem). Ez az attitűd azonban nem valamiféle hősi ellenállásról tanúskodik az utókor számára – hiszen nem lett semmiféle retorziója az ORI részéről –, hanem azt veti fel, hogy bizonyos kiemelt személyekre még a szigorú pártállami szabályrendszer sem volt kötelezően vonatkoztatható, és megtehették, hogy egész egyszerűen figyelmen kívül hagyták azt, amitől más pályatársaik alkalomadtán rettegetek. Keszler azonban felvette a kesztyűt, és javasolta az OF-nek, hogy Korda György hallgatását és távollétét tekintsék beismerő vallomásnak. Lakatos Éva 1972. október 6-án elhárította ezt a javaslatot, mondván, hogy csak ORI-alkalmazottakat lehet letiltani más

³¹ Erről az MSZMP Baranya megyei napilapja, a Dunántúli Napló is tudósított. Dunántúli Napló. 1972. augusztus 8. 5. Az 1972-es pécsi SZÚR-on igazi sztárparádé volt, fellépett többi között a Radics Bélával felálló Taurus együttes, Szécsi Pál, a Záray–Vámosi-házaspár, Aradszky László, Magay Clementina, Majláth Jenő, Koós János, Dékány Sarolta, az Express együttes, Kishonti Ildikó, Sebestyén Ági, valamint a Kék Csillag együttes is.

³² Ez azonban barokkos túlzás volt, hiszen a hivatalnokokon kívül senki nem állt náluk munkaviszonyban, ami azért is volt igazságtalan, mert a zenészek hozták a busás hasznot a cégnek, nélkülük az ORI létjogosultsága is megszűnt volna. Ők a mai napig éppen amiatt nem rendelkeznek megfelelő nyugdíjjal, mert az ORI nem vette fel őket státuszba, s így csak az egyes, rendszertelenül megtartott előadások után vonták tőlük a nyugdíjárulékot, ami aztán rejtélyes módon sok esetben nem jutott el a nyugdíjbiztosító intézetig.

Egy 1968-as kaposvári és egy 1965-ös tabi zenei rendezvény programja (MNL SVL XV.76. Aprónyomtatványok gyűjteménye)

rendezvényeken való részvételtől, így a szilenciumtól el kell tekinteni, ugyanakkor szigorú figyelmeztetésben részesítette a művészt, amelynek másolatát még aznap elküldte az ORI-ba. Ebben leírta: azon túl, hogy Korda ez ügghöz való viszonyulása súlyosan sértette a művészi etika legalapvetőbb szabályait, de a művészhez teljesen méltatlan magatartás jogi szankció alá is esett. Az efféle viselkedés alkalmas arra, hogy a művészi hivatást lejárassa, ráadásul a sajtó is foglalkozott az ügygel – hangoztatta Lakatos, aki megfenyegette az énekest, hogy ha legközelebb is előfordul ilyen, akkor kénytelen lesz megvonni egy időre a működési engedélyét.³³ Erre azonban később sem volt soha példa.

A másik „nagyágyú”, Aradszky László is kapott az ORI szankcióiból, amikor Keszler Pál figyelmeztetésben részesítette 1972. november 11-én, amiért az ORI-ügyelőre nem feltétlenül jóindulatú megjegyzést tett 1972. október 13-i vásárosnaményi koncertjén. Mielőtt ezt a megrovást kiküldte volna, beszámolt neki az ORI-jogtanácsos is, aki azt javasolta, hogy emiatt ne tiltsák le Aradszkyt, mert sokszor beugrott a műsorukba, kiségitve ezzel őket, és ezért hálásnak kell lenniük, ráadásul az énekes a „meózás” fogalmát használva nem említette meg a két szám közötti összekötő szövegében az ORI nevét, így a közönség számára egyáltalán nem volt érthető, hogy mit is akart valójában mondani.

³³ MNL OL XXVI.I.67. 139. d. 130. dosszié 2552/1972.

Kifejezetten belterjes poénról volt szó tehát, amelynek ezáltal nem volt súlya, így jelentősége sem, de a cég valószínűleg magára vette az egyébként jogos tréfálkozást. 1972. november 9-i meghallgatásán a művész utalt arra, hogy mennyire rosszul esett neki, amikor az ominózus alkalommal a helyszínre kikerkező ORI-alkalmazottak nem álltak vele szóba, kivéve az gépkocsivezetőt. (Ismerve azt, hogy a korabeli monopolcégek apparatcsikjai sokszor úgy viselkedtek, mintha ők tettek volna szívességet, amikor a művészekkel foglalkoztak, hihetőnek hangzik a történet.) Mivel akkor Ambrus Kyri hamar berekedt, és nem tudta végigénekelni a műsorát, Aradszkyknak a tervezettnél előbb kellett felmennie a színpadra, ekkor köszöntötte a „budapesti MEO-brigádót”, azaz az ORI munkatársait. Később ugyanezen a koncerten a Franciska című számnál pedig megemlítette, hogy az ugyan már elkészült a rádió egyik stúdiójában, de még „meózzák”, ami igazából a Z-sítést, tehát a zenés rádióműsorokba való szerkeszthetőség megállapítását jelentette. Ám ez már egyáltalán nem vonatkozott az ORI-ra. Az ORI-ügyelők bornírságára mi sem jellemzőbb, mint hogy az „egye fene” kifejezést is szemére vetették az énekesnek, amit a művész vállalt, és – jogosan – nem talált benne semmi kivetnivalót, sőt szakmaiatlannak nevezte az ORI-sok ez irányú megjegyzéseit.³⁴

Összegzés

Az új gazdasági mechanizmus évei a már megszokottá vált működési elveket és módot alapvetően nem változtatták meg sem az ORI, sem a magánszervezésű könnyűzenei műsorok tekintetében. Utóbbiak esetében a felügyeletet továbbra is az ORI gyakorolta, s ennek következtében 1968 és 1972 között is folytatódott az a „Húzd meg, ereszd meg!” játék, amely az impresszáriók és az állami monopolcég között zajlott a pártállami kultúrpolitika kiépítése óta. A magánszervezőket ugyanúgy retorziók alá vetették, ha nem tartották magukat ahhoz a feltételrendszerhez, amelyet a kádári-aczéli kulturális vezetés dolgozott ki, és amelynek betartását a belföldi koncertszervezés esetében az ORI ellenőrizte. A menedzsereknek a pártállami rendszer álságos voltához igazodva muzsikusként vagy más előadóművészként kellett magukat felléptetniük, hogy hozzájussanak jól megérdemelt honoráriumukhoz, illetve az sem volt ritka, hogy jutalékot vontak le az általuk impresszált zenészek gázsijából. Míg azonban az előbbi esetet rendre elnézte nekik a hatalom – bár teljesen egyértelmű volt, hogy ők nem a művészi, hanem a közvetítői teljesítményükért kapták a bérezést, csak ezt nem tették hivatalossá egyik fórumon sem –, addig utóbbi cselekedetüket megbüntették, holott demokratikus viszonyok között teljesen megszokott és normális lett volna, hogy a menedzseri munkájukért a megállapított fellépti díjból vonják le a saját munkadíjukat és rezsiköltségeiket.

A magánszervezők minduntalan megtalálták azokat a kiskapukat, amelyeken keresztül mind saját maguknak, mind az általuk menedzselt művészeknek ki tudták járni a szűkre szabott lehetőségek szerinti legkedvezőbb honoráriumokat. Ezt elérték egyebek mellett a szállítási és útiköltségek hangsúlyosabb elszámolásával, egyebek mellett úgy,

³⁴ MNL OL XXVI.I.67. 139. d. 130. dosszié 4037/1972.

hogy több oda-vissza utat számoltak el, mint ami valójában megtörtént, azáltal, hogy egyetlen, a fellépésekhez közeli szálláson helyezték el a zenészeket, akik onnan jártak ki koncertezni a környéken. A szállásköltségekkel is jól tudtak sáfárkodni, egyrészt azért, mert nagyon kedvezményesen vagy ingyenesen jutottak szálláshoz időnkénti fellépésekért cserébe egy-egy hotelben, másrészt pedig azért, mert a csillagtúraszerűen megszervezett haknik során egy adott központi helyen szálltak meg huzamosabb ideig, így ugyancsak árengedményben részesültek (az is előfordult, hogy térítésmentesen tudtak aludni a saját hétvégi házaikban az ország bizonyos pontjain), de ennél magasabb összeget kaptak hivatalosan költségtérítésként.

A profitorientáltság mindenesetre sokkal jellemzőbb volt a magánszervezésű koncertekre, mint az ORI-turnéokra, ami abból is jól kivehető volt, hogy túl sokat vállaltak a művészek, és a szabályokkal ellentétben nem legfeljebb kettő, hanem ennél több előadást is terveztek egyetlen napra, amit nem mindig tudtak teljesíteni. A teljes igazsághoz azonban hozzátartozik az is, hogy a rigorózus pártállami szabályok nem feltétlenül szolgálták a rugalmas könnyűzenei koncertszervezést, a szervezők egy részének kapzsisága ugyanakkor az elmaradt vagy hiányos előadások révén valós fogyasztói sérelmet jelentett. Utóbbi tényezőből fakadtak a magánszervezők afférjai a hivatalos kultúrpolitikát megtestesítő ORI-val. Ebből következtek aztán a jellemzően a helyi művelődési házak vezetőinek feljelentéseire alapozott retorziók, amelyeknek mértékéről – ahogyan a szocialista erkölccsel szembemenő koncertek esetében is – az ORI-OF-kulturális tárca háromszögben született meg a döntés. Az előadóművészek karrierjének alakulását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy kizárólag az ORI által felajánlott lehetőségek teljesítésével még a legnépszerűbb énekesek sem tudtak volna stabil egzisztenciát kialakítani maguknak, óhatatlanul rá voltak utalva a magánszervezésű haknikra. Ezekkel kiegészítve bevételeiket – a saját költségeik (technikai felszerelések, hangszerek, ruházkodás, szépségipari szolgáltatások igénybevétele) kifizetése után is – már a korabeli társadalom átlagos életszínvonalán felüli életmódra nyílt lehetőségük.

A pápai Utódok zenekar a Budai Ifjúsági Parkban, 1970-es évek (MNL VEVL, Pápa-Beat)

Források és szakirodalom

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

XXVI-I-67 = ORI-iratok

XIX-I-4-c = Művelődésügyi Minisztérium Ellenőrzési Főosztály iratai

XIX-I-4-ff = Művelődésügyi Minisztérium Színházi és Zenei Főigazgatóság iratai

XIX-I-9-rr = Művelődési Minisztérium Levéltári Osztály iratai

AI = Artisjus Jogvédő Iroda Egyesület Irattára. Jogi Főosztály. ORI dosszié.

Dunántúli Napló. 1972. augusztus 8. 5.

Élet és Irodalom. 1971. július 31. 9.

Művelődésügyi Közlöny. XIV. évf. 23. sz. 1975. december 4. 827.

Csatári, 2013 = Csatári Bence: Az Országos Rendezőiroda működése a Kádár-rendszer végén. *Levéltári Szemle*. 2013. 1. sz. 31–44.

Csatári, 2021a = Csatári Bence: A rendszerváltás és az ahhoz vezető út az Országos Rendező Iroda történetében. *Századok*. 2021. 4. sz. 843–883.

Csatári, 2021b = Az Országos Rendező Iroda (ORI) útja az 1991-es felszámolásáig. Egy kulturális monopolvállalat végőrái. *Rendszerváltó Szemle*. 2021. tél. 46–55. <https://retorki.hu/folyoirat/rendszervalto-szemle> (A megtekintés ideje: 2022. december 7.)

Jávorszky–Sebők, 2005 = Jávorszky Béla Szilárd–Sebők János: A magyarrock története 1. *Népszabadság könyvek*. Bp., 2005. 107–108.

Rainer M., 2013 = Rainer M. János: A Kádár-korszak 1956–1989. Bp., 2013. 40–44.

Szőnyei, 2018 = Szőnyei Tamás: Miheztartás végett – Hogyan készült a pártállami kultúrpolitika 1981-ben a popzenei élet kordában tartására. *Archivnet*. 18. évf. 2018. 3. sz. <https://www.archivnet.hu/miheztartas-vegett-hogyan-keszult-a-partallami-kulturpolitika-1981-ben-a-popzenei-élet-kordaban> (A megtekintés ideje: 2023. május 2.)

Varga, 2018 = Varga Zsuzsanna: Az Új Gazdasági Mechanizmus elfeledett sikertörténete: a termelőszövetkezeti szektor. *Betekintő*. 2018/2. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2018_2_varga_zs.pdf (A megtekintés ideje: 2023. május 2.)